

ענין אל דרם 35
DISSERTATIO PHILOLOGICA,
QUORUMDAM
PATRUM ET LUTHERI
EXPOSITIONEM.

VERSUS 13. PSALM. LXVIII.

MODESTE EXPENDENS,

QUAM

*Adprobante Ampliff. Facult. Philos. in Parnasso, qui
in Fenningia floret,*

Sub Auspiciis & PRÆSIDIO
VIRI, MAXIME REVERENDI atq; CELEBERRIMI
D^{NI} ISAACI ROSS,
S. S. L. L. PROFESS. REG. & ORD.

Publicæ censuræ committit

ABRAHAMUS J. WANOGHIUS,
SATACUNDA-FINLANDUS.

AD DIEM D. V. I. DECEMB. ANNI MDCCLXII.
H. A. M. C.

A B O Æ,

ABOÆ, Impress. JOH. CHRISTOPH. FRENCKELL.

Joh. Mag. Swellan

VIRO Admodum Reverendo atque Praclarissimo
D^N. MAG. CHRISTIANO
WELIN,

Ecclesiarum, quæ DEo in Tyrvis & Kiicka colliguntur Pastori longe meritissimo, ut nutritio quondam indulgentissimo, ita Patrono æternum suspiciendo coeundo,

Quamtu**M** TIBI PATRONE PROPENSIS**S**SIME pro immortalibus beneficiis ego debeam, licet maxime vellem effari, tamen non possum. Sed quum cogito quam levidense illud sit munus; mens mea mole & multitudine eorum oppressa quo se vertat nescit. Deficiunt verba in meritis TUIS digna laude celebrandis & vires in iisdem collaudandis; decem si enumeraverim, mille exoriuntur. Ingrati tamen animi notam me vix evitare crediderim si favorem venerabunda mente reconditum nullo publico elogio declarare conarer. TIBI itaque PATRONE OPTIME pro benevolentia, qua me complecti, nec non, quem dixi favore plane singulari, quem mihi nullo non tempore prestare haud designatus es, tantas habeo gratias, quantas unquam viribus adsequi possum. Fateor me quoque hisce adstrictissime devictum, sed haud minima sentio tristitia, quod penes me, beneficiis TUIS dignum nihil præter voluntatem inveniam, quo benignitatem remunerari queam; adspice igitur PATRONE MAGNÆ chartaceum hocce munus qualecunque, serena qua soles fronte, quod TIBI, uti signum animi gratissimi, dicatum esse volui. Quod si impetravero, erit, de quo, in sinu mihi gratulari nunquam desistam. Quod reliquum est, meum semper erit, SUMMUM rerum STATOREM, ardentissimis venerari suspiriis, velit TE in Nestorem annorum feriem saluum ac sospitem servare, in Sui Nominis gloriam, Ecclesiæ emolumentum & decus Familiaque TUÆ honestissimæ suærum & solatium. Quo in voto permanens sum

Admodum Reverendi atque Praclarissimi
NOMINIS TUI

humillimus cu'ror
ABR. J. WANOGHIUS.

Kongl. Maj:ts
Ero. Tjenare och Lieutenant
Wid Des Biörneborgs Länns Regemente till Föl
Wälborne

Herr CARL REINH. von KONOW,

Kongl. Maj:ts
Ero. Tjenare och Lieutenant
Wid Biörneborgs Infanterie Regemente
Wälborne

Herr CARL JOH. von DELWIG,

Mine Högtsförnåme Gynnare.

Måne ei ogunstigt mine Herrar, at jag wägar låna dessa
blad glans af Eder Wårda Namn. En hwem skul-
le jag wäl detta mitt första Academiska Arbete håldre
uppföra ån Eder, af hwilka jag en ogemen ynnest och oräkne-
liga wälgerningar åtniutit. Min förmåga kan aldrig sträcka
sig, at åstiena en bewågenhet den jag ej med ord kan åsskildra.
Uptagen då mine Herrar detta ringa pappers fram såsom ett
wedermåle af den wördnadesfulla tacksamhet, hwarmed mitt in-
re är upfylt. Himmelen bekröne Eder Wälborne Herrar med
ålstöns wälgång, säll och nögd lefnad i långliga tider. Så
önskar den, som med all högaktning framhårdar.

Mine Högtsförnåme Gynnares

Ådminste tjenare
ABR. J. WANOGHIUS.

VIRO Perquam Reverendo atque Clarissimo

D: no GUSTAVO ASP,

Sacellano in Teisko longe meritissimo Fautori Propensissimo.

Reverendo atque Clarissimo

D: no ANDREÆ ASP,

Sacellani in Teisko Vicario Dignissimo, ut antea Informatori fidelissimo
ita etiam Fautori & amico honoratissimo.

Reverendo atque Clarissimo

D: no JACOBO WANOCHIO,

Adjuncto Ministerii in Messuby Vigilantissimo Fratri suo Carissimo,

Illucescit jam demum ille dies, quo favorem VESTRUM in
me prorsus singularem, nec non beneficiorum cumulum,
quibus me nullo non tempore maculare haud dedignati es-
sis, licet non demereri tamen publice declarare mihi con-
tigit. Adspicite itaque, rogo, Parnassium hocce munus qua-
lecunque, benigne, in tesseram pia & gratissima mentis Vo-
bis oblatum. De cetero, jubeat summum Numen, Vos diu bene
valere. Sic vovet

NOMINIBUS VESTRIS

obstrictissimus

AUCTOR & RESPONDENS,

PROOEMIUM.

Verum est, in sacris paginis omnia, quæ ad salutis nostræ fundamentum, ordinem & viam pertinent, contineri; verum est, cognitionem, qua ad fidei salvificæ, cum Theologis loquor, & vitæ vere Christianæ vim, decus & honestatem indigemus, exinde plenissime hauriri; verum quoque, quod non potest non exinde sequi, hæc omnia a Sanctissimo DEI Spiritu, tam perspicue ob oculos poni, ut quivis sana non abutens ratione, nec gratiæ, quæ dicitur, prævenienti, præfracte obicem ponens, sine magnanimis difficultate videre & intelligere

gere queat, ad quam cynosuram cursum ad vitam æternam beatam dirigere debeat. Non minus tamen verum manet, quod eadem in exhaustum sint mare, ad cujus interiora & adyta, menti humanæ penitus in hac vita nunquam penetrare datur. Occurrunt sane etiamnum, post Herculeos præstantissimorum virorum labores in eo multa, immo innumerabilia, quibus tamquam cæcis in undis oculatissimorum etiam perspicacia aberrare haud raro contigit. Si præterea perpenderimus interpretum diversam indolem, præsidiorum, in Divinis oraculis rimandis, disparilitatem, præjudiciorum, illorum præcipue, quæ sectæ dicuntur, nec parum sæpe eorum quosdam a recto tramite abducunt, alias ut taceamus causas, fiet ut mirari desinamus in plurimorum dictorum, quæ S. Biblia continent, explicatione, tot dari sententiarum divortia; eandemque sortem subiisse Psalmum LXVIII, cum integrum, tum imprimis versum 13. Cujus cum expositionem, eam potissimum, quam rubrum notat, qua par est modestia constitutum sit examinare, a Tua B. L. æquanimirate speramus fore, ut hæc vigilantium primitias, tametsi minus politas, serena adspicias fronte.

S. I.

Juvat ipsa HieroPsaltis verba in titulo præsentis Opellæ citata statim producere, quæ in textu

au:

מלכִי צבֹאות יִרְדּוֹן יִרְדּוֹן sic habent רונות בית החלק שלל. Quæ ne versionum huiusce commatis diversitatibus nos implicemus, nostro iudicio optime ita reddi possunt: *Reges exercituum fugient, fugient & habitatrix domus divider spolia.*

Ut, quod in proloquio jam innuimus, nostrum comma sententiarum diversitati satis esse obnoxium pateat, placet quasdam earum, adjectis brevissimis animadversionum stricturis adducere, sic id simul lucraturi, ut examen opinionis, quod in præsentī nobis maximæ curæ est expositionibus juxta se positis majus capiat lumen.

Israëlis ex Ægypto eductionem & datam in Monte Sinai legem, hic innui propugnant multi ex veteribus Ebræorum doctoribus, Chaldaum suum interpretem seu paraphrasten, cæco ductu sine dubio secuti, quorum, quod vestigia non dubitet legere Grotius, indignum quidem, non tamen novum est. Verum enimvero, Psalmum hunc totum, & quod inde sequitur, versum 13. propheticum esse, qui præterita non narrat historice, futura autem, de N. Testamenti tempore, de Christo ejusque regno & victoriis prædicere, dudum solide demonstravit Beat. Calovius ad h. Psalmum. Fingam tantisper historicum esse Psalmum huncce & agere de exitu Israelis ex Ægypto, quinam quæso essent reges illi, quos Psalmista initio versus nostri dicit fu-

gere? An Pharaos? minime, nam de illo unico non potest dici מלכי reges, nec de illo יררן fugerunt, pluralis numerus adhiberi. Ille præterea non fugit, sed potius fugavit Israëlem. Cum aliis vero regibus S. Sacra non memorat Israëli quid negotii fuisset, dum ex Ægypto exiret. Denique יררן verbum futuri temporis, ut & תחלק quod paulo post sequitur, satis arguunt Vatem heic loqui de rebus futuris non de præteritis. Futuri forma novimus quidem significari sæpe præteritum, sed cum ך conversivo, licet pro præsentis ponatur, tam futurum, uti Exod. III: 14. & Psalm. V: 3. quam præteritum Psalm. LXXXVIII: 10.

§. II.

Ut ordine temporis progrediamur, porro ad sententiam eorum ferimur, qui argumentum ut totius Psalmi, ita versus 13, faciunt victorias Davidicas contra varios hostes, qui nominantur partim 2. Sam. V: partim Cap. VIII: & 1 Chron. XVIII: per בנות ונות autem heic intelligunt, vel mulieres inbelles, quæ Hierosolymæ remanserint nec bellum ipsæ fuerint ingressæ, vel totum cætum fidelium Israëuitarum, qui post hostes cæsos optata quiete frui potuerint. Huic opinioni dediti sunt Aben Esræ v. gratia, & multi interpretum Judaeorum, certo etiam respectu Calvinus. Sed neque illa congruit cum antecedenti versu 12 hujus cantici, ubi Hieropsaltes loquitur de missione exercitus
evan-

evangelizantium, quæ in Davidis tempora non quadrare abunde demonstratum est ab aliis. Obstat etiam Eph. IV: 11. ubi ex hoc Psalmo Apostolus probat quod Christus det ἀποστόλους, ποιήτας, εὐαγγελιστάς, ποιμένας καὶ διδασκάλους. Præterea, argumentum Carminis nostri, quod §. præcedenti jam monuimus, non est historicum, sed, secundum literam, propheticum, agens de Servatore nostro in secula Benedicto. Qui hujus sententiæ tutores ex Christianis sunt, non quidem negant, suo modo, quæ hic tractat Psalter ad Christum & Novum Testamentum pertinere, ac eminentius in eo completa esse; id modo contendunt obstinate, ista *μυσικῶς* tantum, non literaliter, ad Salvatorem referri posse: Quod effugium quale quidem nobis videtur, refellitur satis, si perpendamus Apostolum claris verbis, ad ascensionem Christi in cœlos Eph. IV: 8. ex versu 19 hujus Cantici argumentari, qua de re pluribus velim conf. Calov. Bibl. Illustr. in h. Psalmum.

§. III.

Prodeat jam tertio loco Rabbimus, Dav. Kimchium innuo, qui non potuit tandem negare esse omnino propheticum carmen hocce, ac similiter verba, ad quæ nos præcipue mentem intendimus; sed Christianam exosus religionem, a recta via ad aliena se sivit abduci: scilicet, eum si audimus, in nulla re altiori ac majoris momenti occupatur hic Regius Psalter, quam prænuncianda strage illa As-

syriorum 2Reg XIX: 35. seqq. Sed quantopere in
 hoc illustrissimo carmine enucleando cæcutiat Rab-
 bi præ plærisque gregalibus suis, jodicio valens vel
 tyronibus perspicuum esse potest. Licet enim faci-
 le animadvertere potuisset tam illustrem ac plane
 stupendam Paganorum conversionem ad Jehovah,
 ante adventum Jesu Nostri Nazareni, qualis in
 hoc Cantico Davidico prædicatur, haud contigisse,
 aut a quoquam umquam demonstrari potuisse. Vela-
 men tamen mentibus Judaicis obductum effecit, ut
 non dubitaret aut erubesceret, verba, de nostro
 Messia manifeste agentia, ad cladem illam Assyria-
 cam trahere, sed quod, aliter fieri non potuit, invi-
 ta plana ratione. Sic ad v. 12 & 13 hunc in mo-
 dum commentatur: *muljerum primum meminit Tex-
 tus, quod illæ non exituræ essent ad prælium, sed ver-
 bis tantum bonis & dictis, solatio plenius confirmaturæ
 animos virorum &c.* videas principii loco præponi,
 non commentum sed mendacium plusquam trabale
 & in Divinum Numen maxime injurium, prælio,
 si Diis placet & armis Judæorum fustum esse As-
 syrium, quod ne ipse quidem Kimchius, ut Judæus,
 V. Fœderis auctoritatem agnoscens concesserit. De
 inde nec hominibus sani Judicii, ne dicam Christia-
 nis, contra quos hæc talia finguntur unquam per-
 vsaserit in tanto discrimine mulieres, quam viros
 fortiori fuisse animo, cum ei rei nec e Scriptura
 nec aliunde vel speciem verisimilitudinis conciliare
 potuerit? Argumentum porro, quo Beat. Michaë-
 lis contra hunc Christi & rei Christianæ oforem uti-
 tur,

tur, non contemnendum est; *Licet bene meminerim, illam Assyriorum stragem aliquoties predictam esse ab Esaia Propheta, Davidi tamen etiam eam revelatam in specie fuisse, nullo nobis constat indicio; cum e contrario in Davidicis vaticiniis Christi plena sint omnia ipseque kimchi fatetur non deesse ex Ebreis quoque qui Psalmum de bello Gog & Magog, hoc est, de futuris seu Messiae temporibus interpretentur.* Nil dicam, quod foeminas proprie dictas hic statuatur & eos qui sub terminatione foeminei generis in utroque commate figurantur in unum confundat, cum Christiani interpretes longe probabilius satis notabile discrimen inter *המכשרות* *annunciatrices bonas*, v. 12. & *בית ונות* *habitatricem domus* detexerint. Certe ut Gejerus jam dudum cum aliis, recte, ut videtur, monuit alludi hic ad pompas, quibus etiam sexus foeminæus victorias & divina beneficia secundum mores V. Testamenti celebrabat, eumque eatenus fuisse typum ministrorum Ecclesiæ Novi Testamenti, ita non male per Evangelizantes hic intelliguntur Apostoli & eorum cooperarii, quippe qui Christi victorias & beneficia, *letissimum* scilicet *nuncium*, per orbem adnunciabant, decantabant; ita per *habitatricem domus* secundum præstantissimos commentarios recte censetur tota ecclesia fidelium, in N. T. designari. Jam nemo nesciat aliud esse cætum Doctorum, aliud Ecclesiam, saltem id differentiae concedimus quod inter partem & totum.

§. IV.

Tempus, quo id, de quo in nostro loco agitur, pertineat, si respiciatur, exipiet natali serie Rabbi Salamo. Etenim vaticinium in Verbis Prophetæ Regii, hinc coactius agnoscere, hinc Christianis infensissimus, complementum eique in vero Messia invenire, non potuit. Igitur ne omnino nullum eventum, eorum, quæ hic prænunciari ipsemet fassus fuerat, posse videretur designare, eum ultra limites currentis ævi profert. Quærit nimirum eum in sui, hoc est, Judaici Messia adventu, sub quem futurum sit, ut impii Esauitæ, quo titulo Christianos honestare solent homines recutiti, deleantur. At quis non videt lumen hoc Judæorum recentiorum pluribus se implicare difficultatibus, quam ulli tribulium. Qui namque cogitavit per evidentissima Prophetarum effata signa præsentis veri Messiaë dum effluxisse; is, cum in obduratis, validissimæ demonstrationes nil fere efficiant, sinet insipidum hunc Salamonem, Regis Salomonis sapientiæ dissimillimum spectrum, crebri sui pro Messia in æternum expectare. Plura, quantum ad hanc expositionem non addo, cum institutum non patiatur nec copiosius resutare dignum sit commentum insultum.

§. V.

Sed vel tandem, missis istis, qui ad aliena tempora Carmen præstantissimum non minus quam
comma

comma ejus sæpius citatum referunt, & mox secundum sensum literalem, meram quamdam historiam hinc exsculpentes, mox Prophetiam quidem agnoscences, circa ejus objectum tamen a vero miserrime aberrant, ii jam adeundi, qui Novum Fœdus, qui Christum ejusque hostes & victorias, cuncta hujus Cantici respicere docentes longe facilius metam attingunt. Pertinent huc suo quodam jure interpretes veteres & Christianis amice in eo conspirantes, agi in hoc Psalmo de Messia ejusque resurrectione & adscensu in cœlum. Quorum in explicando, hoc Textu Davidico vestigia legunt fideliter Lutherus & egregii quivis doctores, immo, quatenus nostris addicti sunt Sacris, ad unum omnes. Nec displicuit ea interpretatio plerisque Pontificiorum, quod & de multis Reformatorum, immo, si recentiorum ex illis potissimum habeatur ratio, de plerisque verum eorum digna sunt Lutheri, hac de re verba, graphica sane & ponderis plenissima, quæ ex Tomo Tertio Latino Wittebergensi adferantur: *Est insignis Prophetia de Christo, Propheta quodam Spiritus fervore excitator & alacrior, quasi exsultans in Spiritu Sancto ponit ob oculos faciem illam ecclesie & res futuras Novi Testamenti & adeo expressa hypothesi omnia ordine depingit, quasi non futura predicet, sed coram se gesta recitet. Predicit resurrectionem & adscensionem Christi, revelationem Spiritus Sancti de Cælo, missionem Apostolorum, describit totum hoc regnum spirituale, regnum inquam gratie & remissionis peccatorum, in quo*

Christus predicabitur, DEUS verus Salvator & Liberator a morte. Nec dissimulandum tamen est, eundem haud esse consensum in partibus Odæ, cum primis v. 13. interpretandis, siue Patres respicias, siue eos, qui post reformationem in ecclesia Evangelico-Lutherana in Psalmos commentati sunt. Inter Patres notum est Theodoretum, Hilarium, Augustinum alios prius Hemistichium commatis illius intelligere de conjunctione & mutuo amore Apostolorum inter se, quos per Reges heic designari censent, a quorum sententia abeunt alii ex illius ævi Doctoribus. Post reformationem priori loco memoratis ecclesiæ antistitibus accessit Beat. Megalander ceu patet ex verbis ejus Tom. 1. Der Deutschen Jen. Th. Fol. 555. Die Könige dieser Herrscharen sind die Apostel für GOTTE große Könige. Et alio loco: Des dieser wers sich gar nicht läßt verstehen/ dem allein von den Aposteln/ die sind allein rund um einmüthig gewesen/ im glauben Lehren Regieren und Leben/ wie wohl etliche Bischöffe ihnen hernach gefolget/ aber noch nie allesamt so einmüthig als die Apostel gewesen &c. Lutherum porro magno numero, immo tantum non omnes sequebantur Exegætæ nostrates 16:ti & 17:mi inter illos Calovius, Schmidius, viri in hac palæstra excellentissimi. Non tamen defuerunt hoc, Seculum 17:mum innuo, alii in Scripturis scrutandis feliciissimi & velut Supremi subsellii, inter quos magnum Mart. Gejerum merito numeramus, qui non dubitarent a Luthero ac ejus in Expositione Psalmi, cum prædecessoribus,

tum

tum successoribus modeste dissentire, paraphrasi verborum adoptata, quæ & contextui & rationibus Linguae Ebreæ congruunt.

Habuiamus quidem in mente, diutius in hisce sudare, opellamque præsentem magis dilatare; sed obfonticas causas, hisce brevissimis, hac occasione subsistere coacti sumus, maiorem in modum rogantes, velis Lector Benevole, his incultis lineis interea favere.

Eruditissime

Dn. AUCTOR & RESPONDENS,

AMICE OPTIME.

Vereor equidem ne, quod de quodam dixerat olim Theophrastus, videar Tibi, *αναγνίσκωντας ἀπὸ μὴ διηγουμένους*. Vix enim Te, culmina Pindi scansurum, accepi prius, quam de publica Tibi facienda, gratulatione lætus cogitarem. Excusabis autem me causæ meæ confisum, si quæ Tibi debeo, in memoriam revocare haud dedigneris. Tua scilicet non solum ante hac institutione, verum etiam postea familiaritate longo jam tempore uti, mihi contigit. Officii itaque mei essem immemor; nisi hacce occasione, me Tibi esse addictum, palam significarem. Hoc vero quum animo, quam verbis, faciam prolixiori; nihil superest aliud, quam ut fido Tibi fausta quævis & felicia adprecer pectore!

JOHANNES CHRISTIANUS WELIN.

Boreæ Fenno.